

ORDU KOMUTANI ORJENERAL CEMİL CAHİT TOYDEMİR'İN ALMANYA GEZİSİ

HİTLER İLE GÖRÜŞME

RIFAT N. BALİ

İkinci Dünya Savaşı sırasında, Hitler'in davetlisi olan Org. Cemil Cahit Toydemir başkanlığındaki bir Türk heyeti Almanya'ya gidecekti. Gezisi dahilinde Hitler'le görüşen Toydemir, gördüklerini ve intibalarını dönemin reisicumhuru İsmet Paşa'ya bir rapor halinde sunmuş, Türkiye'nin Almanya'nın yanında savaşa girmemekle çok isabetli bir karar aldığını belirtmişti. Rapordan, Hitler'in Türk ordusundan çekindiği ve savaşın başındaki gibi kendisinden emin ve kararlı olmadığı sonucu çıkıyordu.

"Türk Ordusu subaylarından mürekkep bir heyet Org. Cemil Cahit Toydemir'in risayeti altında Führer'in davetlisi olarak 25 Haziran 1943'den, 7 Temmuz 1943 tarihine kadar şark cephesi ve manş kanalı kıyılarını gezdi. Ayrılıştan bir gün evvel heyet, Führer ve Kara Or. Kur. Bşk. tarafından kabul edildi. Resimde Führer'in sağında Org. Toydemir ve Mareşal Keitl görülmektedir." (Fotoğrafın arkasındaki yazıdan alıntılanmıştır.)

<http://forum.axishistory.com/viewtopic.php?7=120698>

ORG. CEMİL CAHİT TOYDEMİR KİMDİR?

7 Ağustos 1946-5 Eylül 1947 tarihleri arasında Milli Savunma Bakanlığı yapmış olan Org. Cemil Cahit Toydemir, bakanlığın web sitesindeki mevcut biyografisine göre 1883 yılında İstanbul'da doğdu. 1902 yılında Harp Okulu'ndan teğmen rütbesiyle mezun olan Toydemir, 1909 yılına kadar Beyrut ve Hicaz'da kıt'a görevlerinde bulundu, 1909-1914 yılları arasında yüzbaşı rütbesiyle Trablusgarp ve Balkan savaşlarına

katıldı. Toydemir 1915 yılında binbaşılığa terfi ederek Birinci Dünya Savaşı'nda 53. Alay Komutanlığı ve 1916-1918 yılları arasında 33. Tümen Komutan Vekilliği yaptı. 1918 yılının ağustos ayında yarbay rütbesine terfi etti ve 1. Kafkas Tümen Komutanlığına getirildi. 1919 yılının mayıs ayında 5. Kafkas Tümen Komutanlığına getirildi. 1921 yılında albaylığa terfi etti. 21 Ocak 1922 tarihinde 10. Tümen Komutanlığına tayin oldu. 1926 yılında 11. Tümen Komutanlığı görevine getirildi. 1927 yılında tümgeneralliğe terfi etti.

1932 yılında Milli Savunma Bakanlığı Kara Müsteşarlığına getirildi. 1933 yılında korgeneralliğe yükseldi ve 5. Kolordu Komutanı oldu.¹ Toydemir, 6 Nisan 1936 tarihinde Askeri Temyiz Mahkemesi II. Başkanlığına,² 12 Ocak 1939 tarihinde Jandarma Genel Komutanlığına,³ 13 Temmuz 1940 tarihinde 20. Kolordu Komutanlığına,⁴ 11 Eylül 1942 tarihinde orgeneralliğe terfi olan Askeri Temyiz Mahkemesi Reisliğine,⁵ 1 Ocak 1943 tarihinde ise I. Ordu Müfettişliğine terfi edecekti.⁶ Org. Toydemir kısa bir süre sonra da 1. Ordu Komutanlığı'na getirilecekti.⁷ 15 Haziran 1946 tarihinde emekli olan Org. Toydemir, emeklilik sonrasında VIII. dönem (5 Ağustos 1946-22 Mayıs 1950) İstanbul milletvekili seçilecek ve Recep Peker hükümetinde Milli Savunma Bakanı olarak görev yapacaktı.⁸ Kızına göre, bakan olduğu dönemde Türk Silahlı Kuvvetleri'ni yeniden düzenlemekle görevlendirilmiş, ancak bu revizyon sırasında bazı rahatsızlıklar duyulması üzerine görevinden istifa etmişti.⁹ 15 Temmuz 1956 tarihinde vefat eden Org. Cemil Cahit Toydemir'in Milli Mücadele ile ilgili anıları vefatından 41 yıl sonra yayınlanacaktır.¹⁰ 1924 yılında

miralay (Albay) iken Kayseri'deki Erciyes Dağı'na (3916 m) altı subay ve bir erle birlikte doğu yönünden tırmanan Toydemir, Türkiye'de dağcılık sporunu ilk başlatan kişidir aynı zamanda. Miralay Cemil Bey tırmanışı başarıyla bitirdiğinde kendisiyle birlikte tırmanan subay

alıyordu: Askeri Temyiz Mahkemesi Reisi Org. Cemil Cahit Toydemir, XII Tümen Komutanı Tümğ. Salih Erkuş, Genelkurmay Başkanlığı II. Şube Müdürü Kurmay Albay Hilmi Oray,¹⁵ istihbarattan Binbaşı Tahsin Berkman ve 20. Kolordu Karargâhı'ndan Faik Yüngül.¹⁶

hazırlıklarını yaparken telefon çaldı, adının Rumel¹⁸ olduğunu söyleyen bir Alman subayı, 'Paşa hazretleri evdeler mi?' diye sordu. Ben hemen babamı telefona çağırdım. Babam arayan kişi ile bir süre sohbet etti. Sonradan öğrendik ki, Rumel'e bu gezide babama refakat

"Hitler: Harbe girmezden önce her şeyi hesapladık, fakat bir şeyde aldandık. Bu harpte yegâne sürpriz Rusya olmuştur. Bütün bir milletin kuvvet ve kudreti silahlanmaya tahsis olunmuştur ve devasadır. (...) Ruslar cephedeki tank zayıyatımızı büyük rakamlarla ve pek mübalağalı gösteriyorlar. Günde 600 tank tahrip ettiklerini bildiriyorlar. Halbuki bu zayıyat, ancak bütün Almanya tank fabrikası olsa karşılanabilir."

ve erlerin isimlerini bir kâğıda yazıp metal sigara tabakasının içine koyarak zirveye bırakacak, böylece bu metal tabaka "ilk zirve defteri" olacaktır.¹¹

ALMANYA'YA GİDEN ASKERİ HEYETTE KİMLER VARDI?

Org. Toydemir'in kızı Ciyadet Perin, "Babam, İsmet Paşa'ya [gezi] raporunu sunduktan bir süre sonra sadece aile efradına Hitler ile görüştüğünü anlatmış ve çok gizli olduğunu belirtmişti," sözleriyle gezinin kamuoyuna yansıtılmamasına özen gösterildiğini belirtmekte.¹² Bir Türk askeri heyetinin Almanya'yı ziyaret edeceği haberi ilk kez yabancı basında yer alacaktı. *The New York Times*'ta yayınlanan Ankara mahrecli, 20 Haziran 1943 tarihli bir haberde, Org. Cemil Cahit Toydemir başkanlığındaki bir heyetin kısa bir süre içinde Almanya'ya hareket edeceği belirtiliyordu.¹³ Bu haberden dört gün sonra yayınlanan ikinci haberde ise Adolf Hitler'in davetlisi olan Türk askeri heyetinin 24 Haziran günü Berlin'e vardığı bildiriliyordu. Aynı haberde, heyetin Doğu Cephesi'nin bazı bölümleri ile Atlantik Duvarı'nı gezeceği belirtiliyordu.¹⁴ T.C. Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi'ndeki bir belgeye göre askeri heyette şu kişiler yer

KIZI CİYADET PERİN'İN AĞZINDAN ORG. CEMİL CAHİT TOYDEMİR'İN ALMANYA GEZİSİ¹⁷

"İyi bir askerdi. İyi bir komutandı. Prensiplerine ve devletine son derece bağlı ve kararlı bir insandı. İkinci Dünya Savaşı çıktığında babam, Fahrettin Altay'ın yerine 1. Ordu Komutanlığına atanmıştı. Kendisi birçok savaşa girmişti ama savaşı hiç sevmezdi. Ancak kendi topraklarımıza bir saldırı olduğu takdirde savaşın kaçınılmaz olduğuna inanırdı. Alman orduları o dönemde herkesin bildiği gibi kapımıza dayanmıştı. Babam da Çatalca'ya yerleştirilen birliklerin başındaydı. Almanlarla karşı karşıydılar. Babam savaş başladığı günden itibaren annemi de alarak Yassıviran köyüne yerleşmişti. Bizler, okulumuz nedeniyle İstanbul'da kalmıştık. Babam 10-15 günde bir İstanbul'a gelir bizleri görür, kendisinin de bazı ihtiyaçlarını giderdikten sonra Yassıviran'a dönerdi. Türkiye'nin savaşa girip girmeme konusu tartışılıyordu. Almanya ve diğer devletler Türkiye'yi kendi yanlarında savaşa sokmak istiyorlardı. Babam her zamanki gibi uzunca bir aradan sonra eve gelmişti. Ben yine babamı kısa bir süre sonra Yassıviran'a dönecek sanıyordum. Babam

etmesi için görev verilmiş. Babam sık sık seyahate çıkar, teftişlerde bulunurdu. Bu gezilerde özellikle sivil giyinmeyi tercih ederdi ve fötr şapkasını da hiç eksik etmezdi. Kendisine, 'Nereye gidiyorsunuz?' diye sorduğumda, 'Bir teftiş var, birkaç gün sonra döneceğim,' demişti. Ertesi gün giderken gördüğümde dikkatimi başındaki kasket çekmişti çünkü babam ilk kez kasket giyiyordu elinde de ufak bir valiz vardı. Babamın seyahati 15 gün sürdü. Okuldaydım, annem telefonla beni aradı, 'babamı karşılamaya gidiyoruz, sen de gel,' dedi. Büyük bir sevinçle babamı karşılamaya gittik. Karşılamaya gelenler arasında Almanya'nın Ankara Büyükelçisi Von Papen de vardı. Von Papen o kalabalık arasında babamı, 'Paşam bu akşam birlikte yemek yiyebilir miyiz?' diye yemeğe davet etti. Babam ise, 'Acele Ankara'ya gitmem gerekiyor,' diyerek nazikçe bu talebi geri çevirdi. Eve döndükten sonra babam üniformasını çıkararak sivil giysilerini giydi. Ben, 'hani Ankara'ya gidecektiniz?' diyesorduğumda, 'yarın sabah gideceğim,' cevabını verdi. Ertesi sabah da trenle Ankara'ya gitti. Babam Ankara'dan döndükten sonra bir gece aile toplantısında, fazla detaya girmeden bu olayı anlatmış ve Almanya'nın artık savaşı kaybettiğini hissettiğini söylemişti.

Babam önce Fransa sonra da Rus cephesini gezmiş, daha doğrusu onlar gezdirmişler. İstanbul'dan sivil olarak ayrılan babam, Viyana'da bekleyen Hitler'in özel uçağı ile bu geziyi sürdürmüş, tabii üniformalı olarak. Babamın bize anlattığına göre, cephe asker üniformaları giydirilmiş 15-16

yaşlarındaki çocuklarla doluymuş. Ordunun bitkinliğini, Hitler'in çaresizliğini hissetmiş. Babamın bu seyahatinde yaveri Faik Yüngül ile, biri ataşemiliter iki tuğgeneral daha bulunmuş. Babam gördüklerini ve intibalarını o dönemin reisicumhuru İsmet Paşa'ya bir rapor halinde

sunmuş. Türkiye Almanya'nın yanında savaşa girmemekle çok isabetli bir karar almıştı. Bu herkes tarafından da takdir edilmişti. Ancak rapordan da anlaşılacağı gibi, Hitler Türk ordusundan çekiniyordu ve savaşın başındaki gibi kendisinden emin, kararlı görünmüyordu."

Toydemir'in İnönü'ye sunduğu rapor¹⁹ ve Alman dışişleri bakanlığı arşiv belgelerine göre gezinin seyri

Cemil Cahit Toydemir'in gizli Almanya seyahatinden sonra Cumhurbaşkanı İsmet İnönü'ye sunduğu, Hitler ile görüşmeyi içeren, İsmet İnönü'nün parafını taşıyan ve kızında bulunan beş sayfalık rapor şöyle:

"Evvla Hitler masasının başında ayakta, yanında Mareşal Keitel²⁰ ve büyük sefir (hariciyenin Hitler nezdindeki mümessili sefir Hevel) ve harekât şubesi müdürü Korg. Jode²¹ ve Hitler'in başyaveri, aynı zamanda zat işleri umum müdürü Tümğ. Smunt olduğu halde kabul etti. Hemen kendisine selam vaziyetinde:

'Reisicumhurumuz Ekselans İsmet İnönü'nün selam ve hürmetlerini zati devletlerine arza memur edildim. Bu vazifemi ifa etmekle kespi şeref eylerim,' dedim.

'Çok teşekkür ederim,' diye elimi tutarak ve bırakmayarak, 'Türkiye'nin riyasetinizdeki kıymetli heyeti askeriyesini burada görmekten çok memnunum,' [dedi].

Buna mukabil ben, 'III. Reich'in kudretli ve kıymetli ordusunu arzuyu devletleri ile görmekten duyduğumuz zevk ve

iftihar pek büyüktür,' dedim. Memnuniyet ifade eder bir tavırla başını eğdi ve sonra sıra ile arkadaşlarım kendisine takdim edildi. Ve diğer mevcut zevatın elleri sıkıldı.

Bu takdim ve takaddümden sonra çay içmek üzere bizi davet etti. Ben yanında olarak ve arkadaşlar da bizi takiben (50 metre) kadar oturduğu binadan uzakta diğer bir pavyona girildi ve sofraya oturuldu.

Sofraya oturduktan sonra yavaş sesle, - Hitler: Büyük harpten sonra Türkiye ilk evvel muahedeleri yırtan bir devlet olmakla bize numune olmuştur.

Bir müddet sonra,

- Hitler: Harbe girmezden önce her şeyi hesapladık, fakat bir şeyde aldandık. Bu harpte yegâne sürpriz Rusya olmuştur. Bütün bir milletin kuvvet ve kudreti silahlanmaya tahsis olunmuştur ve devasadır.

Bir müddet düşünceli bir sükuttan sonra,

- Hitler: Cephede dünden beri harekât başladı. Dünkü gün tayyarelerimiz için mes'ut bir gün olmuştur.

- Keitel: (Bana hitaben) Sizin gezdiğiniz mıntıkada.

- Hitler: Bütün cephe boyunca muhtelif kesimlerde.

- Ben: Başlanan harekâta elbet yakında muvaffakiyet haberleri alırsınız.

- Hitler: Harp bir piyangodur.

- Hitler: Ruslar cephedeki tank zayıtımızı büyük rakamlarla ve pek mübalağalı gösteriyorlar. Günde 600 tank tahrip ettiklerini bildiriyorlar. Halbuki bu zayıt, ancak bütün Almanya tank fabrikası olsa karşılanabilir.

- Hitler: Birinci Cihan Harbi'nde biz düşman tankları karşısında baskına uğradık. Bu tam bir baskın olmuştu. Çünkü hem tank hem de tank defi silahlarımız yoktu. Fransızlarla tankların kullanılması konusundaki fikir mubayeneti şöyle idi:

Fransızlar tankları piyadeye yardımcı olarak kullanmayı usul olarak kabul etmişler, biz ise tankların müstakil ve

büyük birlikler halinde kullanılmasını muvafık bulduk ve binaenaleyh bu harbi bu usul ve tabii ile başardık ve tabiyemizde haklı olduğumuz hadizat ile tahakkuk etti.

Bugün tankla defi silahları arasında mücadele vardır. Her ikisi de müsavi olduğu takdirde galibiyet bu silahları iyi kullananlara teveccüh eder. Rus tankları İngiliz, Fransız ve bilhassa Amerika'nınkinden üstündür.

- Hitler: (Keitel'e hitaben) Türkiye'ye tank teslimatı devam ediyor mu?

- Keitel: Evet, dedi ve merak-ı istifhamla bana baktı.

- Ben: Evet ilk partinin geldiğini biliyorum ve gördüm dedim.

- Hitler: Edinilen tecrübeye göre en iyi ve kullanışlı tanklar bunlardır. Daha büyük tanklar o kadar pratik değil. Nakledilmesi, yol ve köprü mülahazaları ile güç oluyor. Cephede üç tip tank üzerinde yapılan tecrübeden sonra en elverişli bunları bulduk.

Bundan sonra sözü seyahatimize naklederek,

- Hitler: Garp cephesini geziniz, neleri gördünüz?

- Ben: Kale [calais] ile Le Havre arasındaki tahkimatı gördük. Çok kuvvetle ve iyi hazırlanmış.

- Hitler: Evet, bu tahkimat henüz inşa halindedir, 8-10 ay sonra çok farklı olacaktır. Fakat düşman da bundan taarruz etmeyecektir. Çünkü tahkimatın mukadderatı böyledir.

Çatalca da böyledir.

- Ben: Kuvvetli tahkimata düşman çatmak istemez de başka taraftan hareket etmek isterse, bu tahkimata dayanan seyyar ve kuvvetli ordunun da başka noktalarda istihdam edilmek sureti ile düşmanı karşılayabileceğini kabul buyurursunuz.

- Hitler: Garp arazisi iyidir.

- Ben: Fransa'da arazi ve yol vaziyetini çok müsait bulduk.

- Hitler: Fransız muharebe cephesi kolay

Adolf Hitler ve maiyeti savaşın bitmesine yakın bombalanmış bir bölgeyi teftiş ediyor.

muharebe cephesidir. Alman askerleri Rus cephesinde hareket etmektense Fransa'da on sene harp etmeyi tercih ederler. Askerlerimiz bilselerdi harbi altı haftada biter bitmez uzatırlardı. Yağmurdan kaçan kovaya düşer. Bizim askerlerimiz de Fransız harekâtını çabuk bitirip çamura saplandı.

Şark cephesi Bolşeviklerin cenneti, garp cephesi kapitalistlerin çölüdür.

- Ben: Rus cephesinde yol vaziyeti daha gayri müsait bulunuyor. Bilhassa yağmur yağdığı zamanlarda Ruslar yollardan hareketi men ediyorlarmış.

- Hitler: Evet, her taraf çamur ve bilhassa bataklıktır. Çok zaman böyle bataklıklarda harekât yapılamıyor. Bataklıktan yalnız Rus neferi hoşlanıyor. Ama şimdi biz de

- Ben: 6-8 saatte.

- Hitler: Ah dünya çok küçüldü. Tayyare süratleri büyük bir hızla artıyor. Yeni tayyarelerdeki sürat dünyanın devir süratini nisfını bulmuştur. Nerede ise bu sürat kürenin devir süratini bulacak, ama biz bunu göremeyeceğiz. Bir gün gelecek Berlin'den Moskova'ya iki saatte gidilecek, fakat saat farkı dolayısıyla hareket saatinden evvel hedefe varılmış olacaktır. Bu suretle saat farklarından dünya için yeni ihtilaf mevzuları çıkacaktır.

Saat 16:30 ayağa kalktı ve bana teveccüh ederek 'Orgeneralden bir ricam var, Reisicumhur Ekselans İnönü'ye benim en hususi ve samimi selamlarımı arz etmeleridir,' dedi.

iletmemi istedi, çünkü yüksek komuta kademelerine seçilmiş diğer generallerin de cepheyi ziyaretten istifade edebilmesi gerekiyormuş.

Heyet, öngörülüşü üzere, 23 Haziran günü özel uçakla İstanbul'dan hareket edecek.

Türk hükümeti gezinin sadece propaganda amacıyla düzenlendiği intibasına kapılmasın diye basın açıklaması daha sonra yapılacak."

Birkaç gün sonraki telgrafında Von Papen, Türk heyetinin Almanya'ya hareketini bildirecekti.²⁶

"Türk askeri heyeti dün bende kahvaltı ettikten sonra akşam İstanbul'a hareket etti. Generallerin hepsi ve Reisicumhur'un yaveri gara geldi. Hatta temel aşınması

"Hitler: Fransız muharebe cephesi kolay muharebe cephesidir. Alman askerleri Rus cephesinde hareket etmektense Fransa'da on sene harp etmeyi tercih ederler. Askerlerimiz bilselerdi harbi altı haftada biter bitmez uzatırlardı. Yağmurdan kaçan kovaya düşer. Bizim askerlerimiz de Fransız harekâtını çabuk bitirip çamura saplandı. Şark cephesi Bolşeviklerin cenneti, garp cephesi kapitalistlerin çölüdür."

öğrenmiş bulunuyoruz.

Çamur içinde süratle ilerlemek arzusundan ziyade çamurun kurumasını beklemek daha fazla sürati temin ediyor. Binaenaleyh biz de bunu öğrendik. İki sene evvel Rusya'ya karşı harekete başladığımızdan memnunum, mamafih altı ay geç kaldık. Bu altı ay geç kalmanın büyük rolü olmuştur. 1940 senesinde eğer Rusya'ya karşı harekete geçmeseydik Avrupa'ya büyük bir felaket hazırlanmış imiş.

- Hitler: Türkiye'de iktisadi durum nasıl? Biraz sıkıntılı değil mi?

- Ben: Tabii harp her yerde az çok tesirini gösterir.

- Hitler: Nakliyat hususunda müşkülât çekiliyor mu?

- Ben: Biraz deniz nakliyatında güçlük var. Bir hayli düşündükten sonra ve derin derin içini çekerek.

- Hitler: Eh, hadiseler neler yaptı. Bir zamanlar Türkiye'den ne kadar uzaktık. Dört sene evvel Türkiye'ye bu kadar yakın olacağımızı kimse tahmin edemezdi.

- Hitler: Yarın doğruca İstanbul'a mı gidiyorsunuz, yoksa başka bir yerde tevakuf edilecek mi?

- Ben: Evet doğru İstanbul'a döneceğiz.

- Hitler: Kaç saatte gideceksiniz?

- Ben: Bu vazifeyi ifa etmekle şeref duyuyorum dedim."

ALMAN DIŞİŞLERİ BAKANLIĞI ARŞİV'LERİNDEN

Alman Dışişleri Bakanlığı arşivlerinde bulunan az sayıda belge bu gezinin nasıl yapıldığı hakkında yeterli bilgi vermekte. İlk belge, Alman Büyükelçisi Franz Von Papen'in Alman Dışişleri Bakanlığı'na gönderdiği bir telgraf. Telgrafta şöyle yazılmakta:²²

"Reisicumhur subaylardan oluşan bir heyet için gönderilen ve Albay Schuchardt tarafından iletilen davetiye için Führer'e samimi teşekkürlerini sunar. Reisicumhur bu ziyaret için şu isimleri tespit etti:

Orgeneral Cemil Cahit Toydemir, Korgeneral Salih Erkuş, Albay Hilmi Oray, Binbaşı Tahsin Berkman.²³

Orgeneral kısa bir süre öncesine kadar Trakya'da bir kolorduya komuta ediyordu ve, Numan'ın bana söylediğine göre, bir ordu komutanlığı için düşünülmüştü. Sivas'taki 12. Tümenin Komutanı olan Korgeneral Salih Erkuş uzun süre General Mittelberger'in en önde gelen çalışma arkadaşıydı. Albay Hilmi Oray II. Büro'nun şefidir.²⁴

Reisicumhur, General Salih Omurtak'ı²⁵ inzibati nedenlerden dolayı gönderemeyeceği için üzgün olduğunu

olduğundan, tren gece geri geldi, bu nedenle heyet bugün öğlen özel trenle tekrar hareket edecek. Bu gecikmeden dolayı uçak da İstanbul'dan muhtemelen bir gün gecikmeyle kalkacak.

Tarafsız misyon şefi bana, askeri heyetin gönderilmesinin Müttefik çevreleri çok kızdırdığını söyledi. Bu çevreler Türkiye'nin yavaş yavaş ve zımnen giderek daha kararlı bir şekilde Müttefiklerin tarafına meyledeceğini ümit ettiyse de, bu konuda çok yanıldıklarını şimdi yavaş yavaş anlıyorlarmış.

Bu hayal kırıklığının etkisi, Türkiye'de yerleşik yabancı vatandaşlarla ilgili malûm vergi²⁷ meselesinde görülüyor bile. Bilindiği üzere, vaktiyle bütün elçilikler ayrımcı muameleyi yazılı olarak protesto etmiş ve değişiklik talebinde bulunmuştu. Son günlerde [Hariciye Vekâletil] Genel Sekreteril bütün misyon şeflerine vergi talep edilen vatandaşların gayri resmi bir listesini verdi. Bu listede münferit indirimler zikredilmiş, diğerlerinin tutarı ise aynı bırakılmış. Liste verilirken misyon şeflerine bu kararın kesin olduğu ve listede yazılı vergilerin on dört gün içinde ödenmesi gerektiği bildirildi. İtalyanlar ve biz listeyi her türlü çekince kaydıyla teslim aldık ve çeşitli durumlar için yeniden inceleme yapılmasını talep edeceğiz. İngilizler listeyi teslim almayı reddetti. Numan [Menencioglu] listenin

teslim alınması için İngiliz Büyükelçiliği nezdinde şahsi olarak müteaddit defalar girişimde bulundu, ancak bir netice alamadı. Londra hükümeti, Türk hükümetinin genel siyasi tutumu karşısında İngiliz hükümetinin bu olayda daha fazla kolaylık göstermek için hiçbir nedeni olmadığını düşünüyormuş. Ben Numan'la vergi meselesinde şu ana kadar aldığımız tavra uygun olarak ve gizlice anlaşmaya çalışacağım. Bu konuda yine bilgi vereceğim.” Von Papan bir sonraki gün yolladığı kısa telgrafta ise, “Türk askerî heyetinin Doğu cephesine gönderilmesi madem Müttefikler'i kızdırdı, ben Türk askerî heyetinin Führer tarafından da kabul edilmesini kesinlikle uygun buluyorum,” diye yazacaktı.²⁸ Türk askerî heyetinin geri dönmesi üzerine Berlin'deki Türk Büyükelçiliği Alman Dışişleri Bakanlığı'na şu şekilde teşekkür edecekti:²⁹ “Doğu cephesini ve Atlantik'teki istihkâmları görmek için Büyük Alman Rayhı'nın Führeri'nin özel daveti üzerine Orgeneral Toydemir başkanlığında Almanya'ya gelen Türk askerî heyeti biraz önce Türkiye'ye döndü. Askerî heyet bütün gezi boyunca Alman askerî makamları tarafından candan karşılandı ve kendilerine büyük güven gösterildi.

Büyük Alman Rayhı'nın Führeri Türk askerî heyetini genel karargâhta müstesna bir nezaketle ve özel olarak huzura kabul etti.

Cumhuriyet hükümeti Türk heyetine gösterilen bu samimi tevaccühten ve büyük güvenden ziyadesiyle hoşnut oldu.

Ankara'dan biraz önce gelen talimatlar gereğince Rayh hükümetine Cumhuriyet hükümetinin samimi teşekkürlerini ve Numan Menemenciolu'nun şahsi teşekkürlerini takdim etmek benim için keyifli bir görev.”

SONUÇ: BÜYÜKELÇİ FRANZ VON PAPAN'IN DEĞERLENDİRMESİ

Alman Dışişleri Bakanlığı arşivinde mevcut belgelerden en sonuncusu, Von Papan'ın ziyaretin sonucu hakkında yaptığı şu değerlendirme:³⁰

“Orgeneral Toydemir ile heyet üyelerinin Büyükelçi ve Askerî Ataşe karşısındaki beyanlarına ve Reisicumhur'a ve Genelkurmay Başkanı'na verilen raporlardan şu ana kadar öğrenilenlere göre, Türklerin cepheye yaptığı ziyaretin neticesi konusunda şunları söyleyebiliriz:

1) Heyetin dönüşü Reisicumhur, Genelkurmay ve Orgeneral Kâzım Orbay ve Salih Omurtak gibi üst düzey

komutanlar tarafından büyük bir merakla bekleniyordu.

2) Heyet bütün gezi boyunca, özellikle de istihkâm tesislerinin ve yeni silahların gösterilmesi sırasında kendilerine gösterilen dostça kabulden ve büyük samimiyetten, Alman birliklerinin ve komutanlığının zindeliğinden ve ruhundan ve Führer tarafından kabul edilmekten çok etkilenmiş. Bu konuda ifade edilen sözler orada raporlarda yazılı olanları doğruluyor. Rusya'nın Almanya'yı artık yenemeyeceğine, aksine Almanya'nın Rusya'nın hakkından gelebilecek duruma olduğuna, Almanya'nın Rusya'da ve Kuzey Afrika'da verdiği personel ve malzeme zayıfatını telafi ettiğine, Atlantik'te düşmanın istila teşebbüslerinde bulunmasının beklenmediği ama yine de olacak olursa sağlam Alman savunması karşısında daha başından başarısızlığa mahkûm olduğuna ve çok sayıda kurbana mal olacağına dair izlenimler.

3) Cephe ziyareti nedeniyle düşmanın Türklere duyduğu kızgınlık devam ediyor.

Netice genel olarak müspet. Güdülen amaca ulaşıldı. Reisicumhur, gösterilen ilgiye ve muameleye teşekkür ettiğini cuma akşamı Hariciye Vekili vasıtasıyla ilettili.”

Org. Toydemir ve refakatindekilerin Almanya gezisinin tam bir değerlendirilmesi için Cumhurbaşkanlığı, MİT ve T.C. Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi'nde mevcut olan ve henüz araştırmacıların istifadesine sunul-

mayan belgelerin incelenmesi şarttır. Bu makalede sadece Alman Dışişleri Bakanlığı Arşivleri belgeleri ışığında Almanya'nın ziyareti nasıl değerlendirildiği ortaya koyulmuştur. Türk arşivlerinde bulunan belgelerin de

değerlendirilmesinden sonra gezinin amacı ve sonuçları daha iyi anlaşılabilir.

RIFAT N. BALI
BAĞIMSIZ ARAŞTIRMACI

DİPNOTLAR

1 www.msb.gov.tr/anasayfa/html/Bakanlar/BakanPortre/CCToydemirB.htm

2 T.C. Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi, 030.18.01.02.63.26.4 sayılı belge.

3 T.C. Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi, 030.11.1.128.2.5 sayılı belge.

4 T.C. Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi, 030.11.1.140.21.1 sayılı belge.

5 T.C. Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi, 030.18.01.02.99.82.6 sayılı belge.

6 T.C. Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi, 030.11.1.164.28.7 sayılı belge.

7 www.msb.gov.tr/anasayfa/html/Bakanlar/BakanPortre/CCToydemirB.htm

8 www.msb.gov.tr/anasayfa/html/Bakanlar/BakanPortre/CCToydemirB.htm

9 Tunca Bengin, “Türk paşasının Hitler’le pazarlığı”, *Milliyet*, 9 Ocak 1991.

10 Abdullah Kehale, *Milli Mücadele’de İç İşyanlar ve Cemil Cahit’in (Toydemir) Anıları*, Çağdaş Yaşamı Destekleme Derneği yayınları, İstanbul, 1997.

11 Alaattin Karaca, “Türkiye’de Dağcılık Sporunun Tarihi”, <http://alaattinkaraca.com>

12 Tunca Bengin, “Türk paşasının Hitler’le pazarlığı”, *Milliyet*, 9 Ocak 1991.

13 “Turkish Mission to go oto Reich”, *The New York Times*, 21 Haziran 1943.

14 “Türk Mission Arrives, Berlin Says”, *The New York Times*, 25 Haziran 1943.

15 Hilmi Oray’ın daha önceki görevi, Berlin Büyükelçiliği askerî ataşeliği idi. Kaynak: T.C. Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi, 030.18.01.02.83.53.19 sayılı belge.

16 T.C. Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi, 30.18.1.2.102.59.10 sayılı belge.

17 Tunca Bengin, “Türk paşasının Hitler’le pazarlığı”, *Milliyet*, 9 Ocak 1991.

18 Ciyadet Perin’e göre Rumel, Türkoloji eğitimi almış bir yedek subaydı. Savaşın sonu Almanya’nın kültür ataşesi olarak Türkiye’de görev yaptı.

19 Tunca Bengin, “Türk paşasının Hitler’le pazarlığı”, *Milliyet*, 9 Ocak 1991.

20 Mareşal Wilhelm Keitel, Alman Hava Kuvvetleri Yüksek Komutası’nın Başkomutanı idi. Kaynak: <http://www.spartacus.schoolet.co.uk/GERkeitel.htm>

21 Alfred Jodl, Silahlı Kuvvetler Yüksek Komutası (Oberkommando der Wehrmacht veya OKW) Harekât Komutanı idi. Mareşal Wilhelm Keitel’in yardımcısıydı. Kaynak: http://en.wikipedia.org/wiki/Alfred_Jodl

22 Auswärtiges Amt Politisches Archiv Archivband R 29782 (Büro Staatssekretar Türkei, Band 8) 17 Haziran 1943 tarihli telgraf.

23 Binbaşı Hasan Tahsin Berkman Türk Silahlı Kuvvetleri’nden tuğgeneral rütbesiyle emekli olacak ve 1966 yılında kurulan Türkiye Birlik

Partisi’nin ilk genel başkanı olacaktır. Kaynak: Kelime Ata, *Atevelerin İlk Siyasal Denemesi (Türkiye) Birlik Partisi (1966-1980)*, Kelime Yayınevi, Ankara, 2007.

24 II. Büro muhtemelen istihbarat bürosuydu, zira Fransız Genelkurmay Başkanlığı’nın İstihbarat Bürosu İkinci Büro olarak anılmaktadır.

25 Org. Salih Omurtak, orgeneral rütbesine sahip olduğu dönemde Yüksek Askerî Şura üyeliği, Genelkurmay 2. Başkanlığı ve 1. Ordu Komutanlığı yaptı. 1 Ağustos 1946-8 Haziran 1949 tarihleri arasında da Genelkurmay Başkanı idi. Kaynak: www.tsk.mil.tr/genel_konular/gnkurbask/salihomurtak.htm

26 Auswärtiges Amt Politisches Archiv Archivband R 29782 (Büro Staatssekretar Türkei, Band 8), 22 Haziran 1943 tarihli telgraf.

27 Burada atıfta bulunulan, Varlık Vergisi Kanunu’nun “E” kategorisinde yer alan Türkiye’de yerleşik yabancı uyruklu şahıslara uygulanmasıdır.

28 Auswärtiges Amt Politisches Archiv Archivband R 29782 (Büro Staatssekretar Türkei, Band 8), 23 Haziran 1943 tarihli telgraf.

29 Auswärtiges Amt Politisches Archiv Archivband R 29782 (Büro Staatssekretar Türkei, Band 8), U.. 58.346 referanslı tarihsiz belge.

30 Auswärtiges Amt Politisches Archiv Archivband R 29782 (Büro Staatssekretar Türkei, Band 8), 21 Temmuz 1943 tarihli telgraf. Aliquis nulpot nosto dit euisi et iure vullam zrilisi.